

רחק ואחדות או: השתקפותה של הפילוסופיה הדיאלוגית בשיריו של דוד אגמון*

מאת מאירה כרמי-לניאדו

המציאות כולה ולימד עצמו להסתכל על ההוויה כעל מצבור של עובדות ות-הליכים כשהוא עוצם עיניו מראות ואו-טם לבו משמוע את כוחות החיים המפ-כים בכל. לאדם הזה החיים הם אוסף של נתונים שיש לצברם, למיינם, לספרם לחלקם ואפילו להשחיתם או להשמידם בשם הקדושה של המיון והאיסוף. אדם כזה אוהב את המציאות לא כשהיא לעצמה — שהוא התנאי ליכולת ההיכנ-סות לזיקה לפי בובר — אלא אהבת המציאות של אדם כזה היא למען עצמו, למען ספק את יצר החקר אשר בו, והוא אכן 'אוהב' את המציאות אבל זוהי אהבה של תאוה. אומר דוד אגמון:

"גם דן חברי את הפרח יאהב,

אותו הוא קוטף ותולש כל עליו.

הוא תולש ודורש מה אין בו מה יש:

מדוע ולמה לו צבע של אש?

ומהו אבקן ומחי כותרת,

גביע היכן ומה את פטוטרתי?"¹

1. אגמון דוד. טל ועלעל. מו"ל עמ' 267, תל-אביב, 1967.

מרבית שיריו של דוד אגמון מבטאים עולם של זיקה הדדית. כמו אצל האצ-בעוני של ביאליק כך גם אצל דוד אגמון העולם הוא עולם שחי באחדות צוחקת, צוהלת, נאבקת, כמהה ועורגת. העולם הרגשי, התמיהה, הפליאה והתום, הצ-מיחה וההתפתחות הניכרת במציאות כולה כובשים את לבו של האמן והוא נותן להם מבע בשיריו. ואולם דוד אגמון כבן תקופתו וכבן זמנו אינו יכול שלא לראות את הפן השני של החיים, את הרחק והפירוד הפוגעים בבני אדם ובי-חיהם והוא נותן גם להם מבע בכמה משיריו. אצל דוד אגמון — דבר שגם בובר היה ודאי מסכים לו — האחדות היא מטבע המציאות ואילו הרחק הוא נחלתו של האדם בלבד ולא כל האדם כי אם האדם העירוני, שניתק מגע עם הטבע וכלא עצמו בין קוביות בטון ואס-פלט. האדם הזה ניתק עצמו גם מחוק החיים שהוא הזרימה וההתהוות של

* פרק מתוך ספר על ספרות ילדים העומד לצאת לאור בהוצאת "דביר".

מתוך הדברים רואים אנו בעליל כי אהבתו של דן לפרח אינה אהבת הזולת באשר הוא אלא זאת תאוות החקר אשר בזכותה מותר לקטוף ולתלוש את כל עליו של הפרח ולהשחיתו. עניינו של השיר שאנו דנים בו אינו אהבת החקר של דן אלא השוואה בין שתי האהבות: של דן ושל הילד הכותב. בשביל דן פרח הוא אובייקט לתלישה וללימוד ואילו בשביל הכותב פרח הוא משהו אחר לגמרי, בשבילו הפרח הוא שיר, הוא חיוך־סוד, היינו זוהי שלמות אחת בלתי מתחלקת (להבדיל מהחלוקה לפרטים של ידידו דן) המעבירה אל המסתכל את סוד החיים, את סוד היוכי את סוד הנעורים והפריחה הריחנית לאמור: את כל שאינו בספירה, מנייה ולימוד אלא יש בו מעוצמת החיים בטהרתם. נקרא את אשר כותב המשורר:

”תמיד את הפרח אהבתי מאד,
תמיד בשבילי הוא שיר, חיוך־סוד...”

ג

ואני את פרחי אהבתי כמו נוף,
תמיד בשבילי הוא בוקר בלי סוף,
אני את הפרח אהבתי פורח,
להביט בו פשוט ולחוש את הריח.”

המשורר מנגיד בשירו את שני הילדים. הכותב וידידו דן, ואין זו הנגדה לשם השעשוע בלבד אלא ההנגדה היא בעמ' דותיהם השונות של שני החברים כלפי פרחים ואם תרצה — כלפי החיים בכלל. נקודת מבטו של דן היא נקודת מבטו

של האדם המודרני, היא נקודת מבטו של המדע. דן מתיחס אל הנגלה במצי' אות והוא מתיחס אל המציאות כאל אוסף של עובדות ונתונים המהווים אוב' ייקטים לחקירה ואילו הכותב מתיחס אל הנסתר שבמציאות, אל הסוד המע' ניק לנו שלמות קורנת יפעה כזאת כמו הפרח. נקודת מבטו של דן היא מרוחקת. הוא צופה בפרח ממרחק, מבלי שהיה משתף עצמו בסודו, בריחותיו, בחד' פעמיות המיוחדת הזאת ההופכת לשיר המתנגן בנפש, מרטיט אותה ומעשיר אור תה בחוויה המיוחדת הנקראת פרח וא' שר אין מלים בעולם שיכילו ויגדירו אותה, שכן ייחודו ויחידותו של הפרח אינם בני הגדרה ומיון והם שייכים אל המופלא שבחיים. דורנו שניתק עצמו מכל מגע עם המופלא, צימצם את המ' ציאות לעובדות ונתונים בלבד והפך לאספן ולחקרן של עובדות, אולם נמצ' אים למזלנו — כך סובר המשורר — עוד אותם אשר לבם פתוח אל הרז שבהוויה כמו הילד שבשירנו וכמו — כך נוסיף אנו — האמנים, הילדים לפני שכיוונו אותם לראייה מדעית בלבד, אנ' שים בעלי חוויה דתית עמוקה וסתם אותם שלא נתקפדה בהם הזיקה אל הסוד והם מהלכים במציאות כילדים קטנים המגלים בכל פגישה את המופלא מחדש. מכאן נבין שנקודת מבטו של הכותב (לעומת דן) היא נקודת מבט של שיתוף ושל מעורבות שלא על מנת לר' כוש ולהשתמש אלא על מנת ליהנות ולהשאיר את האחר לחיות את חייו הוא. במלים אחרות: זוהי נקודת מבט של שיתוף וקירבה אל המציאות או בלשונו של בובר: זוהי נקודת מבט של

זיקה. הרחק מול הזיקה הן נקודות ההתייחסות למציאות העולות מתוך השיר והם ההבדלים בין הכותב לבין ידיו.

אמרנו בדברינו שהמשורר רואה את הפירוד כמנת חלקו של האדם העירוני שניתק עצמו מן הטבע וממחזוריות חייו וחתם עצמו באבנים ומלט. האבנים, המלט ומדרכת העיר חונקים כל חיים מעליהם אבל ביניהם, מסדקי האריחים, צצים הפרחים ועולים החיים, באשר כוח החיים חזק הוא מעוצמת הבלימה של האבן ויכול לה. זוהי אמונתו של המשורר הבה נקרא אותה כלשונה :

על מדרכת עיר ומלט
מסדקי האריחים,
פה ושם צצים לפלא
אביבי זהב־פרחים.

על מדרכת עיר וקצב
אלפים חולפים ליום.
אל כל הלך לחש־פרח :
"האדם, שלום !"

על מדרכת עיר חופזת
איש מלכת נעצר.
אל הפרח שח ברטט :
"רב שלום, רעי מכבר !"

אנשים חולפים מדי יום על המדרכות ומשאירים אחריהם קצב וחיפזון בלבד. הם אינם פנויים לראות את 'אביבי זהב־פרחים' הלוחשים להם שלום, ואולם הפרחים אינם מרפים ולכל הלך הם לוחשים "האדם, שלום". ברכה זו של

הפרחים צופנת בחובה את סודו של השיר : הפרחים מברכים לשלום רק את האדם שכן רק הוא מסוגל להיכנס לזיקה ולראות את עולם האחדות שהיופי הוא מסגולותיו ולא את עולם העשייה בלבד. אלפי האנשים החופזים יודעים רק את החפזון והקצב, את המעשה, אין בהם דעת השיתוף והקירבה ולכן אין הם בגדר בני אדם, ואילו האחד הנעצר מלכת ומבחין בפרח ושח אליו ברטט : "רב שלום, רעי מכבר !", האחד הזה שליבו מתפנה מעולם העשייה אל עולם החיים, הוא זה היודע את הרעות, הוא האדם.

בשיר קטן זה מביע לפנינו המשורר את דעתו האומרת שהחיים המודרניים החפוזים, החתומים וחסרי הנוי מרחיקים את האדם מן החיים אל עולם הפירוד עד כי הוא חדל להיות אדם, אולם תמיד יהיו כאלה שלא תכבה בהם השלהבת ובתוך חומות הבטון ישיחו ברטט עם פרחים.

בשיר "עמד לו סוס מלכת", מעמיד המשורר את הניגוד בין שתי השקפות העולם כשהוא מקוטב יותר. הוא כותב :

עמד לו סוס מלכת,
סוס רתום לעגלה,
לפוש לו אך לרגע
באמצע כביש סואן
ולא ליד מדרכת.

מאחוריו חיש הסתדר
טור מונית צופר
רועש ומטרטר.
ונהגים מזועפים
בפנים משלהבים

3. שם, עמ' 23.

קצרי־רוח, דחוקי־זמן
קופצים אגרופי, אות וסימן
אל הסוס זה העקשן ;

הנהגים מאיצים בסוס ללכת :
"יפה ושם סילון קללות",
אך הסוס :

בעצם, מה קרה ?

בעצם, מה כאן יש ?

עולם מוזר ומשונה...

מה הפחז הנורא ?

מה הבהל הגועש ?

לבסוף "ויותר הסוס"
"ובאיר של יוס־ניסן,

בכרך זה הנסאן

ריח הפריחה עמד

של התפוז".

הסוס ולרדת לעמקי צרכיו הוא. האדם
המשתמש במכונה הפך להיות כמוה
ואיבד את הזיקה שהיתה לו לסוס בפרט
ולעולם החי בכלל ומכאן גם איבד את
ההבנה ואת התחושה לעולם ההוא.
האדם קיבל עליו את החוק המכני והוא
פועל לפיו, כך שבעולמו החדש אין מקום
לאתגרות ולמנוחה.

בעולם הזה של בטון וקצב אין מקום
למנוחה, שם יש לעשות והעשייה אף
היא הפכה לעשייה מכנית שכוחה מכוח
חוקי החומר ולא מחוקי האדם. והנה,
עומד לו הסוס כמו מן הצד ומתבונן
בנעשה ואינו מבין על מה הפחז והרעש
הנורא, סך הכל עמד לו סוס לפוש קמ־
עה. לא הבין הסוס מה כאן קרה ואחר
"שלו, סולת, רב נימוס ויתר הסוס, הרים
רגליו, והתחיל לזוז..." וראה את הניגוד

שמתגלה לעינינו : הסוס הבהמה, הוא
בעל צלם אנוש. הוא יודע לסלוח, יודע
נימוס ויודע לוותר ; הוא הרים את
רגליו וזו משם. ואילו נהגי־המכונות
שמאחריהם, האנשים, הם איבדו את צלם
האנוש שלהם, הם שכחו לוותר, שכחו
לסלוח ושכחו את הנימוס והאדיבות,
זו הדרך האנושית של הבעת רגישות בין
איש לרעהו. אכן, עולם שנהפך וסיומו
של השיר מאיר את כולו. בתוך ההמולה
של הכביש הסואן לא קיימים לבד מן
הקצב, הדחק, הזעף והקללות. אבל,
משמתגלה 'אנושיותו' של הסוס ומאיר
אלינו מחדש אורה של התקווה לעולם
יפה יותר ולו אף עולם סוסני יונתן
סוויפט במסעי גוליבר מסיים המחבר
בבית אחרון בהביעו תקווה זו : "בכרך
עמד ריח הפריחה של התפוז". ריח
הפריחה פירושו הוא התחדשות החיים

השיר שלפנינו מעמיד זה מול זה את
הסוס — החי לפי קצב החיים של הטבע
ואת 'העולם המודרני' שסימן ההיכר
שלו הוא הכביש הסואן. הסוס, בהיותו
בעל־חיים חייב לחיות לפי הרייתמוס
הטבעי היינו — פעולה — מנוחה —
פעולה, ומאחר שהוא עייף מעט הוא
עצר לננו. הסוס היה כלי התעבורה
הישן וכל זמן שהוא שרת את האדם
היה האדם תלוי בקצב חייו שהתאים
לקצב החיים האנושי וחי לפיהם. ואולם
הסוס הוחלף בזמנים החדשים שלנו
במכונה וזו אינה יצור חי ועל כן איננה
חייבת להישמע לחוקי החיים. המכונה
היא יצור מכני ואין לה צורך במנוחה
לשם החלפת כוח ומובן שאין לה הבנה,
ועל כן היא איננה יכולה להבין את

שיר קטן ופשוט זה הוא ביטוי של הקירבה בטהרה: הילד ועצו לפותים שניהם, משתרגים יחדיו וצומחים יחדיו... משל דם חיים אחד זורם ומפכה בעורקיהם. איזו תחושה נפלאה של אחדות מלאה עם הטבע, כמוה כאצבעוני הקטן של ביאליק שהוא בר־בית בעולמו. וכמו לחזק את דברינו ממשך המשורר בבית השני ושם את אזנו ללב העץ, והנה 'קולח שירו רענן'. המשורר תופש את העץ בעוצמת החיים שבו, בקילוח שיר הצמיחה וחדוות הגדילה, ותחת חיבוקו של הילד הופך העץ לכפילו, הי־לד מאזין לפעילות לבו של העץ ונולדת ביניהם הזיקה. אפשר, יהיה מי שיחשוב זאת להגזמה לדבר על זיקה בין עץ לילד, לכן נזכיר כאן שבובר, ברצותו לתת דוגמא לזיקה עם הטבע מביא את משל האילן הידוע בראשית ספרו 'בסוד שיח' והדברים מוסברים שם היטב. מצאנו שהילד והעץ שרויים בזיקה זה לזה ואכן שתי השורות האחרונות מאשרות דברים אלה. הילד המקשיב ללבבו של העץ ולשיר צמיחתו הקולח, מקשיב ללבבו הוא ולפעימותיו הנמרצות (הפועם, הפר־עם) והוא מגלה שלבו, רן כלב העץ, היינו דופק חיים אחד לשניהם, פעימת צמיחה אחת בעורקיהם. לא פחות מאצבעוני הקטן של ביאליק, ואולי אף יותר נותן הילד בשירנו ביטוי לעולם האחדות. ראינו עד כאן ששירתו של המשורר נעה על הרצף שבין עולם הפירוד לעולם האחדות והשיר האחרון שהבאנו היטיב לבטא עולם זה. דבר זה נותן מקום לצמיחתה של ספרות ילדים שפניה אל עולם האחדות ואשר תתן לו ביטוי ותפתח את לבבות הדור הגדל אליו.

בטבע ואולי 'אנושיותו' של הטוס יכולה לתת עוד שביב של תקווה להתחדשות החיים, קרי: החיים האנושיים בעיר.

עד כאן עמדנו על שני שירים המתארים בצורה קודרת את המכניות שהשתלטה על האדם המודרני. ניתן היה לחשוב שראייתו של דוד אגמון היא עגומה מעיקרה ולא היא: רוב רובם של שיריו שופעים אור וחיוכים, אהבה, רעות וצמיחה. אלא שהאור הזה איננו בין קרובות הבטון שבעיר, האור הזה נמצא בטבע, מקום שם לא הופר חוק החיים הטבעי והאנושי. נסביר: חוק החיים הטבעי עדיין משתמר בטבע — זה מובן ואינו דורש הסבר. ואולם חוק החיים האנושי — הוא האהבה והזיקה לפי בובר — יכול גם הוא להגיע לידי ביטוי המלא אצל דוד אגמון עם יציאתו של האדם אל הטבע שם קורנת אליו הבריאה כולה. ואילו לעיר, שסגרה עצמה בקוביות בטון, אין הקרינה הזאת מגעת. נביא לדוגמא שני שירים מתוך רבים, רבים מלאי אור ואהבה:

עצי ואני

ככה, פשוט, אצמד אל עצי,
אל עצי הצעיר והרך,
אלפות בזרועי את גזעו הירוק,
יחדיו נשתרג ונצמח.

אשים את אזני ללבבו ואקשיב:
קולח שירו שאנן.
אקשיב ללבבי הפועם, הפועם-
כמוהו, כמוהו הוא רן.

5. אגמון דוד, נשם ראשון, דברי תל-אביב, 1959.

בידו של אבא טוב
העולם חביבי.

השיר שר על יום הולדת לילך. יש החוגגים ימי הולדת בבית, יש החוגגים אותם בגן-הילדים או בבית הספר ויש החוגגים אותם במשפחה. דוד אגמון חוגג את יום ההולדת בגינה. זהו המקום בו הוא יכול להגיע לתחושה של אחדות עם הטבע ולחוש את החג ואת הגיל. ואכן התחושה האופפת את הקורא למקרא השורות היא תחושה של חג! כמו אצבעוני הקטן כך מוצאת לילך את עצמה בת-בית בעולמה והאחדות עם העולם הזה היא המקנה את שמחת שמחת החיים ואת היופי לשיר. הטבע כולו צוהל לקראתה של לילך ומשתתף בשמחתה, והעולם... העולם השלם הזה שהיא בת-בית בו הוא 'כה חביב' בידיו של אבא טוב. כאן נשלם המעגל ונסגר: לפנינו אחדות המתקיימת בין השלושה, הילדה, האב, והטבע. ומשנכנס האב לת- מונה הרי גם העולם האנושי נעשה שותף לחוויה.

.6 ש.ם.

מרביתה של שירת דוד אגמון יונקת את שורשיה מעולם שהתום עדיין שורה בו והיא מבטאת תום זה. נחתום את דברינו על משורר זה בשיר זיקה נוסף, שיר אחד מני רבים, רבים מאד.

יום הולדת לילך

א

יום הולדת לה היום,
לילדה לילך,
לגינה אותה ביד
אבא טוב לקח.

ב

לקראתה צוהל השביל,
אגל טל מזהיר,
ופשוש בין השיחים
מקדמה בשיר.

ג

אט הרוח מלטף
את לחמה ושח:
רוב ברכות ליום חגך,
שפע גיל, לילך!

ד

ושוחקת לה לילך
שחוק תודה סביב;